

QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINI MOLIVAVIY QO'LLAB- QUVVATLASH MEXANIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Boboyeva Shoira Shoniyozovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

mustaqil izlanuvchisi (Phd)

Annotatsiya. Ushbu maqolada qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning barqaror rivojlanishi samarali moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan, mavjud moliyalashtirish tizimi, kreditlash mexanizmlari va davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari o'rganilgan. Maqolada qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy holatini yaxshilashda bank kreditlari, subsidiyalar, investitsiyalar va sug'urta tizimining o'rnini alohida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinib, ularning ilg'or amaliyotlarini milliy iqtisodiyotga joriy etish imkoniyatlari asoslab berilgan. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligini oshirish yo'llari taklif etilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish orqali ularning raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va eksport salohiyatini mustahkamlash mumkinligi aniqlangan. Mazkur taklif va tavsiyalar ushbu sohada olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kreditlash, subsidiyalar, investitsiya, sug'urta, iqtisodiy samaradorlik, agrar sektor

Abstract. This article analyzes the issues of improving the financial support mechanisms for agricultural enterprises. Agriculture is one of the key sectors of the economy, and its sustainable development largely depends on the availability of effective financial resources. In this context, the existing financing system, credit mechanisms, and state support measures are examined. The paper highlights the role of bank loans, subsidies, investments, and insurance systems in improving the financial condition of agricultural enterprises. In addition, the experience of developed countries is analyzed, and the possibilities of adapting their best practices to the national economy are substantiated. Proposals for enhancing the efficiency of financial support mechanisms are presented. The results of the study show that improving financial support systems for agricultural enterprises can increase their competitiveness, expand production capacity, and strengthen export potential. The proposed recommendations contribute to further development of economic reforms in this sector.

Keywords: agriculture, financial support, crediting, subsidies, investment, insurance, economic efficiency, agrarian sector

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlaridan biri bo'lib, 2020–2025-yillar davomida uning makroiqtisodiy ahamiyati sezilarli darajada saqlanib qoldi. Jumladan, 2025-yil yakunlariga ko'ra mamlakat yalpi ichki mahsuloti (YaIM) 1 849,7 trillion so'mni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 7,7 foizga o'sdi. Shu bilan birga, qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligining YaIMdagi ulushi 2020-yillardagi taxminan 20 foiz darajasidan 2025-yilda 17,3 foizni tashkil etdi. Bu esa agrar sektor iqtisodiyotda muhim o'rin tutayotgan bo'lsa-da, iqtisodiy tarkibiy o'zgarishlar natijasida uning nisbiy ulushi qisqarayotganini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etdi. Xususan, 2025-yil yanvar–sentyabr oylarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmi 352,7 trillion so'mni tashkil etib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 4,0 foizga oshdi. Shu davrda dehqon va tomorqa xo'jaliklari umumiy ishlab chiqarishning 69,1 foizini, fermer xo'jaliklari 25,5 foizini, qishloq xo'jaligi tashkilotlari esa 5,4 foizini ta'minladi. Bu ko'rsatkichlar agrar sektorda kichik ishlab chiqaruvchilarning ustuvor o'rni saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, don yetishtirish hajmi 11,2 foizga, poliz ekinlari 15,4 foizga oshgani qishloq xo'jaligi mahsulotlari diversifikatsiyasi kuchayib borayotganidan dalolat beradi.

Mazkur ijobiy o'sish ko'rsatkichlariga erishishda davlat tomonidan amalga oshirilgan tizimli islohotlar muhim rol o'ynadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 15-dekabrda PQ-52-son qarori asosida mevasabzavotchilikda klaster va kooperatsiya tizimini rivojlantirish, logistika va eksport infratuzilmasini kengaytirish choralari ko'rildi. Natijada, ushbu tarmoqda ishlab chiqarish samaradorligi oshib, eksportbop mahsulotlar ulushi ortdi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-oktabrdagi PQ-387-son qarori doirasida qishloq xo'jaligi subyektlarini moliyalashtirish hajmi kengaytirilib, imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va foiz stavkalarini kompensatsiya qilish mexanizmlari joriy etildi. Ushbu choralar natijasida agrar sektorni moliyalashtirish hajmi yildan-yilga oshib, ishlab chiqarishning barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qildi.

Shu bilan birga, mavjud moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish, resurslardan samarali foydalanish va agrar korxonalar raqobatbardoshligini oshirish zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur maqola aynan qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

**2020–2025 yillarda O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi
tarmog‘ining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari**

Yil	YaIM (trln so'm)	Agrar ulush (%)	QX mahsulotlari (trln so'm)	O'sish (%)
2020	602	20,5	250	3,1
2021	734	19,8	280	4
2022	888	18,9	310	3,8
2023	1050	18,2	330	4,2
2024	1710	17,6	345	4,1
2025	1849,7	17,3	352,7	4

Mazkur jadvalda 2020–2025 yillar davomida O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi tarmog‘ining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari dinamikasi aks ettirilgan. Xususan, yalpi ichki mahsulot hajmi 2020-yildagi 602 trln so‘mdan 2025-yilda 1 849,7 trln so‘mga yetib, umumiy hisobda qariyb 3 barobarga oshgani kuzatiladi. Shu bilan birga, agrar sektorning YaIMdagi ulushi 2020-yildagi 20,5 foizdan 2025-yilda 17,3 foizgacha kamaygan bo‘lib, bu iqtisodiyotda sanoat va xizmatlar sohasining tezroq rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

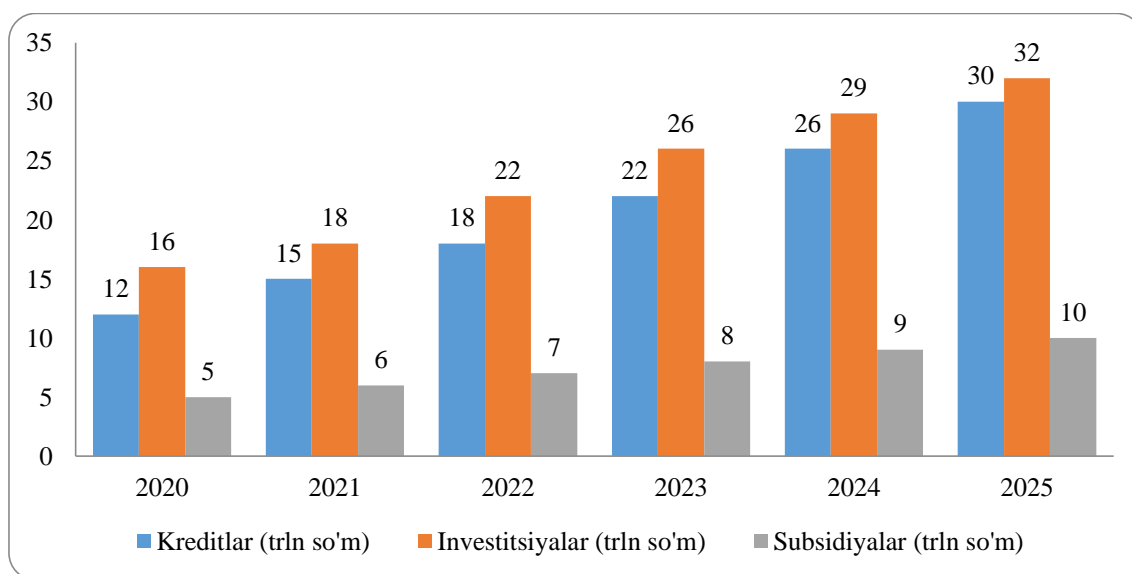
Jadval ma‘lumotlariga ko‘ra, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2020-yildagi 250 trln so‘mdan 2025-yilda 352,7 trln so‘mga yetib, o‘rtacha yillik 3,8–4,2 foiz atrofida barqaror o‘sish sur‘atlarini namoyon etgan. Xususan, 2023-yilda o‘sish sur‘ati 4,2 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda bu ko‘rsatkich 4,0 foiz darajasida qayd etilgan. Ushbu tendensiya qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida barqarorlik saqlanayotganini, biroq tarmoqning umumiy iqtisodiyotdagi ulushi nisbatan pasayib borayotganini ko‘rsatadi.

Qishloq xo‘jaligi korxonalarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirishda bank-moliya institutlarining roli sezilarli darajada ortib bormoqda. 2020–2025-yillar davomida agrar sohaga yo‘naltirilgan kreditlar hajmi izchil oshib, tijorat banklari tomonidan ajratilgan mablag‘lar hajmi bir necha barobarga kengaydi. Xususan, imtiyozli kreditlar ulushi umumiy moliyalashtirish tarkibida 40 foizdan yuqori darajaga yetdi, bu esa fermer xo‘jaliklari va agroklastlar uchun qulay moliyaviy sharoitlar yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, foiz stavkalarining bir qismini davlat tomonidan qoplab berish mexanizmi joriy etilishi natijasida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarining kredit yuklamasi o‘rtacha 10–12 foizga kamaytirildi.

Bundan tashqari, agrar sektorni moliyalashtirishda investitsiyalar hajmi ham sezilarli darajada oshdi. 2025-yilga kelib qishloq xo‘jaligiga jalb qilingan umumiy

investitsiyalar hajmi 30 trillion soʻmdan ortiqni tashkil etib, 2020-yilga nisbatan qariyb 1,8 barobarga koʻpaydi. Ushbu investitsiyalarning asosiy qismi irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish hamda saqlash va qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirishga yoʻnaltirildi. Natijada, ishlab chiqarish samaradorligi oshib, qishloq xoʻjaligi mahsulotlari tannarxini pasaytirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish imkoniyati yaratildi.

Shu bilan birga, davlat tomonidan qoʻllanilayotgan subsidiya va grant mexanizmlarining kengaytirilishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, urugʻlik, mineral oʻgʻitlar, yoqilgʻi-moylash materiallari va sugʻorish xarajatlari uchun ajratilayotgan subsidiyalar qishloq xoʻjaligi ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy barqarorligini taʼminlashda muhim omil boʻlib xizmat qilmoqda. 2025-yil holatiga koʻra, ushbu yoʻnalishdagi subsidiya mablagʻlari hajmi yiliga oʻrtacha 15–20 foizga oshib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa qishloq xoʻjaligi korxonalarini moliyaviy qoʻllab-quvvatlash mexanizmini yanada takomillashtirish zarurligini va ushbu sohada tizimli yondashuvni kuchaytirish lozimligini koʻrsatadi.

1-rasm. 2020–2025 yillarda agrar moliyaviy qoʻllab-quvvatlash dinamikasi

Mazkur diagrammada 2020–2025 yillar davomida qishloq xoʻjaligi korxonalarini moliyaviy qoʻllab-quvvatlashning asosiy yoʻnalishlari — kreditlar, investitsiyalar va subsidiyalar hajmining oʻsish dinamikasi aks ettirilgan. Grafik maʼlumotlariga koʻra, kreditlash hajmi 2020-yildagi 12 trln soʻmdan 2025-yilda 30 trln soʻmga yetib, 2,5 barobarga oshgan. Shu bilan birga, investitsiyalar hajmi 16 trln soʻmdan 32 trln soʻmga, subsidiyalar esa 5 trln soʻmdan 10 trln soʻmga yetib, barqaror oʻsish tendensiyasini koʻrsatgan. Diagramma natijalari shuni koʻrsatadiki, moliyaviy qoʻllab-quvvatlash mexanizmlarining kengayishi agrar sektorni rivojlantirishda muhim omil boʻlib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, investitsiyalar va kreditlarning yuqori surʼatlarda

oshishi ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirish uchun mustahkam moliyaviy asos yaratmoqda.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi rivojlangan mamlakatlarda kompleks va tizimli yondashuv asosida tashkil etilgan. Xususan, European Union mamlakatlarida agrar sektorni qo'llab-quvvatlash Common Agricultural Policy (CAP) doirasida amalga oshiriladi. Ushbu siyosat asosida fermerlarga to'g'ridan-to'g'ri to'lovlar, subsidiyalar va grantlar ajratilib, ayrim yillarda bu mablag'lar umumiy byudjet xarajatlarining 30–35 foizigacha qismini tashkil etadi. Natijada, Yevropa mamlakatlarida qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining daromadlari barqarorligi ta'minlanib, ichki bozor himoya qilinadi hamda eksport salohiyati yuqori darajada rivojlanadi. United Statesda qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi Farm Bill orqali tartibga solinadi. Ushbu dastur doirasida fermerlarga sug'urta tizimi, kredit kafolatlari va daromadlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari keng joriy etilgan. Xususan, AQShda qishloq xo'jaligi sug'urtasi tizimi ishlab chiqaruvchilarning risklarini kamaytirishda muhim rol o'ynab, sug'urta mukofotlarining qariyb 60 foizi davlat tomonidan subsidiya qilinadi. Bu esa qishloq xo'jaligi faoliyatining barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, China tajribasida agrar sektorni qo'llab-quvvatlashda davlat kreditlari va subsidiyalarining ulushi yuqori bo'lib, qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan moliyaviy resurslar yildan-yilga oshirib borilmoqda. Xitoyda qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda davlat banklari yetakchi o'rin tutib, fermer xo'jaliklariga past foizli kreditlar ajratadi hamda infratuzilma loyihalarini keng ko'lamda moliyalashtiradi. Natijada, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish hajmi va samaradorligi sezilarli darajada oshgan.

Yuqoridagi xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirishda davlat ishtirokini kuchaytirish, subsidiyalar tizimini samarali yo'lga qo'yish, sug'urta va kredit kafolatlari mexanizmlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvlarni milliy sharoitga moslashtirish O'zbekistonda agrar sektorni yanada barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib bormoqda. 2020–2025-yillar davomida agrar sektor ishlab chiqarish hajmi barqaror o'sib, moliyalashtirish manbalari — kreditlar, investitsiyalar va subsidiyalar hajmi kengaytirildi. Shu bilan birga, agrar sektorning YaIMdagi ulushi 20 foizdan 17 foizgacha pasaygani iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar yuz berayotganini ko'rsatadi. Bu holat qishloq xo'jaligida samaradorlikni oshirish va moliyaviy resurslardan foydalanishni yanada takomillashtirish zarurligini taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 15-dekabrda PQ-52-son qarori hamda 2022-yil 6-oktabrdagi PQ-387-son qarori asosida joriy etilgan mexanizmlar agrar sektorni moliyalashtirish tizimini yangi bosqichga olib chiqdi. Xususan, klaster va kooperatsiya tizimining rivojlanishi, imtiyozli kreditlar ajratilishi, subsidiyalar va foiz stavkalarini kompensatsiya qilish amaliyotining kengaytirilishi qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim omil bo'ldi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar tahlili davlat tomonidan kompleks qo'llab-quvvatlash, sug'urta tizimini rivojlantirish va innovatsion moliyaviy instrumentlarni joriy etish muhimligini ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratish zarur: moliyaviy resurslardan samarali foydalanish, kreditlash tizimini yanada liberallashtirish, subsidiyalarni manzilli va shaffof taqsimlash, hamda investitsion jozibadorlikni oshirish. Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilishi natijasida agrar sektorning raqobatbardoshligi oshadi, ishlab chiqarish hajmi kengayadi va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligi mustahkamlanadi.

Takliflar. Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmini yanada samarali tashkil etish uchun quyidagi aniq va amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

Birinchi, agrar sektorni moliyalashtirishda kredit portfelini kengaytirish bilan birga, uning tarkibini optimallashtirish zarur. Xususan, qisqa muddatli kreditlar ulushini kamaytirib, uzoq muddatli (5–10 yilgacha) investitsion kreditlar ulushini kamida 30 foizga yetkazish lozim. Bu qishloq xo'jaligida texnologik yangilanish va kapital qo'yimlarni rag'batlantiradi.

Ikkinchi, foiz stavkalarini subsidiya qilish mexanizmini takomillashtirish kerak. Amaldagi tizimni kengaytirib, kichik va o'rta fermer xo'jaliklari uchun kredit foiz stavkalarining kamida 50 foizigacha qismini davlat tomonidan qoplash tizimini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu ularning moliyaviy yukini sezilarli darajada kamaytiradi va kredit olish imkoniyatlarini oshiradi.

Uchinchi, qishloq xo'jaligi sug'urtasi bozorini rivojlantirish zarur. Sug'urta qamrovini kengaytirib, ekin maydonlarining kamida 60–70 foizini sug'urta bilan qamrab olishga erishish lozim. Shu bilan birga, sug'urta mukofotlarining bir qismini subsidiya qilish orqali fermerlar uchun ushbu xizmatlarni yanada ommalashtirish mumkin.

To'rtinchi, agrar subsidiyalarni taqsimlash tizimini to'liq raqamlashtirish lozim. "Yagona elektron platforma" orqali subsidiya olish jarayonini avtomatlashtirish mablag'larning shaffofligini oshirib, ularning kamida 95 foizini to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqaruvchilarga yetib borishini ta'minlaydi.

Beshinchidan, agrar klasterlar faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish zarur. Klasterlarga investitsion grantlar ajratish, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish va eksport operatsiyalarini qo'llab-quvvatlash orqali ularning samaradorligini 20 foizgacha oshirish mumkin.

Oltinchidan, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish lozim. Xususan, past foizli kredit liniyalari, grantlar va texnik yordam dasturlarini jalb etish orqali agrar sektorni moliyalashtirish hajmini yiliga kamida 10–15 foizga oshirish mumkin.

Yuqoridagi takliflarning amalga oshirilishi qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va agrar sektorning umumiy iqtisodiyotdagi rolini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 15-dekabrda PQ-52-son qarori "Meva-sabzavotchilik sohasini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tarmoqda klaster va kooperatsiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-oktabrdagi PQ-387-son qarori "Qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Qishloq xo'jaligi ko'rsatkichlari (2020–2025 yillar): rasmiy statistik to'plam. – Toshkent, 2025.
4. Abdiyev, M. J. Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishda bank kreditlarining o'rni va samaradorligini oshirish masalalari // Iqtisodiyot va ta'lim. – 2022. – №5. – B. 142–148.
5. Bondarenko, T. G., Isaeva, E. A. Institutsionalnye mekhanizmy finansirovaniya selskogo khozyaystva: rossiyskaya i zarubezhnaya praktika // Ekonomika selskogo khozyaystva Rossii. – 2020. – №11. – S. 89–95.
6. Liu, Y., Wang, X. Digital finance and the modernization of agricultural enterprises: Evidence from emerging economies // Agricultural and Resource Economics Review. – 2021. – Vol. 50. – №3. – P. 458–475.
7. Sanyal, S., Hisam, M. W. Financial mechanisms and agricultural sustainability: An assessment of credit accessibility for small-scale farmers // Journal of Agricultural Finance and Economics. – 2024. – Vol. 12. – №2. – P. 215–230.
8. World Bank. Agriculture and Food Global Practice Reports. – Washington, 2020–2025.
9. Xushmatov, N. S., Hamrayeva, S. N. Qishloq xo'jaligida innovatsion rivojlanishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish // Agro iqtisodiyot. – 2021. – №2. – B. 15–22.
10. Zavaryukin, V. A., Semenova, N. N. Gosudarstvennaya podderjka agropromyshlennogo kompleksa v usloviyakh sanktsionnykh ogranicheniy: finansovyy aspekt // Finansy: teoriya i praktika. – 2023. – T. 27. – №1. – S. 110–121.